

Gazipaşa (Antalya) İlçe Pazarında Satılan ve Halk Tarafından Kullanılan Bazı Bitkiler ve Kullanım Amaçları

Ahmet AKSOY^{1*} Jale ÇELİK² Hanife TUNAY³

^{1,3}Akdeniz Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Antalya, Türkiye

²Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji ABD, Antalya, Türkiye

*Sorumlu Yazar:
E-posta:aksoy@akdeniz.edu.tr

Geliş Tarihi: 25 Kasım 2016
Kabul Tarihi: 25 Aralık 2016

Özet

Türkiye halk ilaçları yönünden oldukça zengin kaynaklara sahiptir. Eski çağlardan beri bitkiler ilaç, gıda, parfümeri ve kozmetik gibi farklı alanlarda kullanılmaktadır. Bu çalışmada Gazipaşa ilçe pazarında satılan ve halk tarafından değişik amaçlarda kullanılan bazı bitkilerin, yöresel adları ve kullanım amaçları belirlenmiştir. 2015-2016 yıllarında Gazipaşa ilçesinde farklı zamanlarda yapılan araştırmalar sırasında, 28 familyaya ait 51 bitki taksonu tespit edilmiştir. Bu bitkilerin büyük bir kısmı Lamiaceae (%18), Apiaceae (%8), Asteraceae (%6), Brassicaceae (%6), Rosaceae (%6) ve diğer (%56) familyalara aittir. Bitkilerin yemek, salata, turşu, reçel, baharat, içecek ve ilaç olarak tüketildiği belirlenmiştir. Bitkiler halk ilacı olarak gaz giderici, ağrı kesici, ateş düşürücü, kuvvet verici, kan yapıcı özellikleri için ve ürolojik hastalıklar, sindirim sistemi rahatsızlıkları, üst solunum yolu rahatsızlıkları, şeker hastalığı, tansiyon ve kanser tedavisi amacıyla kullanılmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: etnobotanik, Gazipaşa, pazar araştırması

Some Plants which are Used and Sold by the Folk in the Bazaar at Gazipaşa (Antalya) District and Intended Use of them

Abstract

Turkey has a very rich source in terms of folk remedies. Plants have been used as medicine, food, perfumery and cosmetics in different areas since ancient times. In this study, local name and intended use of some plants, which are sold Gazipaşa district bazaar and used for different purposes by folk, are stated. This study was performed in Gazipaşa district, during 2015-2016 years, and indicated that 51 plants taxa belongs to 28 families used by folk in the area. The large part of these plants belong to (%18) Lamiaceae, (%8) Apiaceae, (%6) Asteraceae, (%6) Brassicaceae, (%6) Rosaceae and (%56) other families. It was determined that these plants are consumed as food, salad, pickle, spices, beverage and medicine. The plants are used as folk medicine for their carminative, analgesic, antipyretic, tonic, blood-forming properties and to treat urological and digestive system diseases, respiratory disorders, diabetes, hypertension and cancer.

Keywords: ethnobotany, Gazipaşa, the bazaar research

GİRİŞ

Türkiye, komşu ülkelere nazaran içerdiği 11707 bitki takson sayısı ile doğal kaynak bakımından en zengin ülke konumundadır [1]. Akdeniz bölgesi Türkiye’de endemizm yönünden önemli yerlerden biridir ve Antalya 3250 takson sayısına sahiptir. Bu taksonlardan 773’ü endemik olup, bunlardan 244 tanesi sadece Antalya iline özgüdür [2].

İnsanoğlunun bitkileri gıda kaynağı olarak kullanması insanlık tarihi kadar eskidir. Yerleşik hayata geçişle birlikte tarımsal faaliyetler artmış, bitkilerin kültüre alınması hız kazanmış ve bitkilerin doğal formları ile yakınlık da bir o kadar azalmıştır. Son yıllarda giderek artan tarımsal uygulamalar istenmeyen birçok olumsuzluğu beraberinde getirdiğinden insanlar tekrar doğadan çare aramaya başlamışlardır [3, 4]. Uzun yıllardır süregelen bitki insan etkileşimleri neticesinde deneme yanılma yoluyla edinilen ve nesilden nesile aktarılan bilgiler sayesinde günümüzde önemini tüm dünyanın kabul ettiği etnobotanik bilim dalı doğmuştur [5, 6]. Türkiye’nin halk ilaçları bakımından oldukça zengin kaynaklara sahip bir ülke olması ve halk ilaçlarının değerlendirilmesinin önem kazanması pek çok araştırmacının dikkatini çekmiş ve halk ilaçlarını değişik açılardan inceleyen çalışmalar yapılmıştır. Akdeniz bölgesindeki bazı illerde halk tarafından çeşitli amaçlar için kullanılan bitkilerin araştırıldığı birçok çalışma bulunmaktadır [6,10] ve bu sayı gün geçtikçe artmaktadır [11,14].

Etnobotanik çalışmaların yapılması modernleşme, kentlere göç, sağlık hizmetlerine daha kolay erişim, yol ve ulaşım araçlarındaki gelişmeler gibi faktörlerin etkisi ile günümüzde giderek azalma göstermektedir [15]. Halkın deneysel olarak saptadığı ve nesilden nesile aktardığı bitki kullanımına ilişkin verilerin, genç neslin ilgisizliği yüzünden gün geçtikçe azaldığı tespitiyle bu bilgilerin biran evvel kayda geçirilmesi oldukça önemlidir [16].

Antalya ili ve çevresinde halk tarafından kullanılan bitkiler üzerine farklı çalışmalar yapılmıştır [13,14, 17,21]. Bu araştırmaların hepsi bitkilerin bulunduğu köylerde yapılmıştır. Halk pazarlarında satılan bitkilerin incelenmesi, etnobotanik araştırmanın önemli bir parçasıdır [22]. Ülkemizde halk pazarlarında satılan bitkiler ile ilgili çalışmalar sınırlı sayıdadır [23]. Halk pazarları büyük yerleşim yerlerine yenilebilir bitki kaynaklarının sağlanması açısından önemlidir. Bu çalışmada ise Gazipaşa ilçe pazarına satmak amacıyla getirilen ve halk tarafından değişik amaçlarda kullanılan bitkilerin kullanımları ele alınmıştır. Yöredeki etnobotanik kültürü, halkın kullandığı bitki türleri, yöresel adları, yöresel kullanımlarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOD

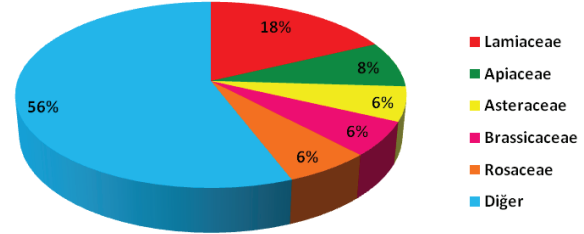
Gazipaşa ilçesi (Antalya) ve çevresi Davis’in Grid kareleme sisteminde C4 karesinde yer almaktadır. Araştırma

materyalini 2015-2016 yılları arasında değişik zamanlarda Gazipaşa ilçe pazarında gerçekleştirilen araştırma çalışmaları sonucunda toplanan bitki örnekleri oluşturmaktadır. Yöredeki halktan özellikle yaşlı insanlardan alınan yardım ve bilgiler doğrultusunda pazarlarda satılan bitkiler belirlenerek fotoğrafları çekilmiştir. Edinilen bilgilere göre bitkilerin yöresel adı, kullanılan kısmı, kullanım amacı ve uygulama şekli belirlenmiştir. Pazardan alınan ve fotoğraflanan bitki örnekleri "Flora of Turkey and the East Aegean Islands" adlı eserden yararlanarak teşhis edilmiştir [24]. Ayrıca bitkilerin halk arasında kullanılan yerel adları "Türkçe Bitki Adları Sözlüğü" [25] ve güncel adları "Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)" adlı eserden yararlanılarak [1] yapılmıştır.

SONUÇLAR ve TARTIŞMA

Gazipaşa ilçe pazarında halk tarafından satın alınan ve kullanılan 28 familyaya ait 51 bitki taksonu bulunmuştur. Bu bitkilerin yöresel adları, kullanılan kısımları, kullanım şekli

ve kullanım amaçları belirlenmiştir (Tablo 1). Yaptığımız bu araştırmaya bağlı olarak yöre halkının bitkileri yemek, salata, turşu, çay, baharat ve ilaç olmak üzere değişik şekillerde kullandığı tespit edilmiştir. Sıklıkla kullanılan taksonların familyalara göre dağılımı Lamiaceae (%18), Apiaceae (%8), Asteraceae (%6), Brassicaceae (%6), Rosaceae (%6) ve diğer familyalar (%56) olarak belirlenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma alanındaki takson sayılarının familyalara göre dağılımı

Tablo 1. Gazipaşa İlçe Pazarında Halk Tarafından Kullanılan Bitkilerin Latince, Türkçe ve Yöresel Adları

Familya	Latince adı	Yöresel adı	Türkçe adı
Amaranthaceae	<i>Salicornia emericii</i> Duval-Jouve	Deniz börülcesi	Deniz börülcesi
Amaranthaceae	<i>Suaeda splendens</i> (Pourr.) Gren. & Godr.	Deniz fasülyesi	Parlak cirim
Amaryllidaceae	<i>Allium ampeloprasum</i> L.	Pırasa	Pırasa
Anacardiaceae	<i>Pistacia palaestina</i> Boiss.	Çıtlık	Çöğre
Anacardiaceae	<i>Rhus coriaria</i> L.	Sumak	Sumak
Apiaceae	<i>Bifora radians</i> M. Bieb	Rakı otu	Gısbana
Apiaceae	<i>Crithmum maritimum</i> L.	Deniz kayakoruğu göveleği,	Deniz teresi
Apiaceae	<i>Conium maculatum</i> L.	Sırana	Baldıran
Apiaceae	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	Rezene	Rezene
Araceae	<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	Göleviz, Öleviz	Göleveze
Asteraceae	<i>Cichorium intybus</i> L.	Hindiba	Hindiba
Asteraceae	<i>Helichrysum plicatum</i> DC.	Altın çiçek, Altın otu	Mantuvar
Asteraceae	<i>Scolymus hispanicus</i> L. subsp. <i>hispanicus</i>	Devedikeni	Şevketibostan
Brassicaceae	<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik	Çobankesesi	Çobançantası
Brassicaceae	<i>Nasturtium officinale</i> R. Br.	Gerdeme	Su teresi
Brassicaceae	<i>Raphanus raphanistrum</i> L.	Yabani turp	Eşek turpu
Cactaceae	<i>Opuntia ficus-barbarica</i> A.Berger	Mart inciri, Mart yemişi	Firenk inciri
Caryophyllaceae	<i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke var. <i>vulgaris</i>	Kıvşırık otu	Adi nakil
Cornaceae	<i>Cornus mas</i> L.	Kızılcık	Kızılcık
Cupressaceae	<i>Juniperus drupacea</i> Labill.	Andız	Andız
Fabaceae	<i>Ceratonia siliqua</i> L.	Keçiboynuzu	Keçiboynuzu
Fabaceae	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	Meyan kökü	Meyan
Geraniaceae	<i>Erodium cicutarium</i> (L.) L'Her subsp. <i>cicutarium</i>	İğnelik otu	Turnagagası
Hypericaceae	<i>Hypericum perforatum</i> L. subsp. <i>veronense</i> (Schränk) H.Linb	Sarı kantaron	Sarı kantaron
Lamiaceae	<i>Lavandula stoechas</i> L. subsp. <i>stoechas</i>	Karabaş otu	Karabaş
Lamiaceae	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill. subsp. <i>angustifolia</i>	Lavanta	Lavanta
Lamiaceae	<i>Mentha pulegium</i> L.	Yarpuz, Yarpız	Yarpuz
Lamiaceae	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	Biberiye	Biberiye
Lamiaceae	<i>Salvia tomentosa</i> Miller	Dağ çayı	Şalba
Lamiaceae	<i>Sideritis libanotica</i> Labill. subsp. <i>linearis</i> (Bentham) Bornm.	Ada çayı	Toros çayı
Lamiaceae	<i>Origanum minutiflorum</i> O. Schwarz&P.H. Davis	Sütçüler kekiği	Toka kekik (Endemik)

Lamiaceae	<i>Thymus revolutus</i> Celak	Keş kekiği	Kum kekiği (Endemik)
Lauraceae	<i>Laurus nobilis</i> L.	Tehnel	Defne
Lythraceae	<i>Punica granatum</i> L.	Çekirdekli nar	Nar
Malvaceae	<i>Alcea apterocarpa</i> (Fenzl) Boiss.	Fatmagül çiçeği	Gülfatma
Malvaceae	<i>Malva sylvestris</i> L.	Ebe gümece	Ebe gümece
Myrtaceae	<i>Myrtus communis</i> L. subsp. <i>communis</i>	Murt	Mersin
Myrtaceae	<i>Psidium guajava</i> L.	Guava	Guava
Oleaceae	<i>Oleae europaea</i> L. subsp. <i>europaea</i>	Zeytin	Zeytin
Papaveraceae	<i>Papaver rhoeas</i> L.	Gelincik, Gelinotu	Gelincik
Polygonaceae	<i>Rumex crispus</i> L.	Labada	Labada
Polygonaceae	<i>Rumex scutatus</i> L.	Ekşili ot	Ekşimen
Portulacaceae	<i>Portulaca oleracea</i> L.	Semizotu	Semizotu
Plantaginaceae	<i>Plantago lanceolata</i> L.	Damarotu	Damarlıca
Plantaginaceae	<i>Veronica anagallis-aquatica</i> L.	Kaz ayağı	Su gedemesi
Ranunculaceae	<i>Ranunculus</i> sp.	Düğün çiçeği	Düğün çiçeği
Rosaceae	<i>Crataegus orientalis</i> Pall. Ex M.Bieb.	Alıç	Alıç
Rosaceae	<i>Eriolobus trilobatus</i> (Labill. Ex Poir.) M.Roem	Geyik elması	At elması
Rosaceae	<i>Rosa canina</i> L.	Kuşburnu	Kuşburnu
Urticaceae	<i>Urtica dioica</i> L. subsp. <i>dioica</i>	Isırgan	Isırgan
Xanthorrhoeaceae	<i>Eremurus spectabilis</i> M.Bieb	Çiriş, Yabani zambak	Çiriş

Belirlenen bitkiler yemek, salata/turşu, baharat, yağ ve içecek olarak yöre halkı tarafından gıda kaynağı tüketilmektedir. Yemek olarak tüketilen bitkilerden labada (*Rumex crispus*) ve ekşili ot (*Rumex scutatus*) çorba veya soğanla kavrulmuş yemek şeklinde tüketilmektedir (Resim 1). Bitkilerin kullanım amaçları incelendiğinde tek veya birden fazla amaca hizmet ettiği görülmektedir. Bunun yanında halk bu bitkileri mide rahatsızlıkları, kanser, guatr, şeker, romatizmal hastalıklar, cilt hastalıkları, ürolojik ve solunum yolu rahatsızlıkları gibi hastalıkların tedavisinde kullanmaktadır.

Resim 1. Yemek olarak tüketilen gıdaların pazar görüntüleri ve kullanım şekilleri; Labada (A 1 ve 2) ve ekşili ot (B 1 ve 2)

Çalışma alanına yakın bölgelerde [17, 19] tarafından yapılan çalışmalarda, bitkilerin yöresel adları karşılaştırıldığında 25 taksonun benzer adları ile anıldığı belirlenmiştir. Bu taksonlar andız (*Cupressus sempervirens*), sumak (*Rhus coriaria*), gerdeme (*Nasturtium officinale*), kuşburnu (*Rosa canina*), defne (*Laurus nobilis*), ısırgan (*Urtica dioica* subsp. *dioica*), çitlik (*Pistacia palaestina*), keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*), labada (*Rumex crispus*) gibi geniş yayılışlı taksonlardır. Endemik bir takson olan keşkekiği (*Thymus revolutus*) yörede halkın çay olarak yaygın şekilde kullandığı bitkiler arasındadır.

Gıda olarak tüketilen doğal otsu bitkilerin yaprakları daha çok börek içi olarak kullanılmakta veya salata ya da yemeği yapılarak tüketilmektedir. Bunlardan; gısbana (*Bifora radians*), gölevez (*Colocasia esculenta*), hindiba (*Cichorium intybus*), şevketibostan (*Scolymus hispanicus*), çobançantası (*Capsella bursa-pastoris*), su teresi (*Nasturtium officinale*), eşek turpu (*Raphanus raphanistrum*), adı nakil (*Silene vulgaris*), turnagagası (*Erodium cicutarium* subsp. *cicutarium*), yarpuz (*Rosmarinus officinalis*) bazılarıdır (Resim 2).

Bifora radians

Colocasia esculenta

Cichorium intybus

Scolymus hispanicus

Resim 2. Yöre halkının börek içi olarak kullandığı bazı bitkiler

Parlak cirim (*Suaeda splendens*), deniz teresi (*Crithmum maritimum*), zeytin (*Olea europaea*), turşu olarak tüketilirken, murt (*Myrtus communis* subsp. *communis*), alıç (*Crataegus orientalis* subsp. *orientalis*) meyve, keçiyoynuzu (*Ceratonia siliqua*) ve andız (*Juniperus drupacea*) pekmez olarak, guava (*Psidium guajava*) ve geyik elması (*Eriolobus trilobatus*) hem turşu hem de reçel olarak kullanılmakta olup yıl içinde rahatça yöre halkı tarafından tüketilmektedir (Resim 3). Guava (*Psidium guajava*) tropikal kökenli olmasına rağmen halk pazarında satılan ürün haline dönüşmüştür. Halk arasında prostat kanserine iyi geldiği bilinmekle birlikte (Tablo 2), askorbik asit ve karotenoidler bakımından zengin ve anti-inflamatuar, antispazmodik, anti-kanser, antimikrobiyal, anti-hiperglisemik, analjezik ve anti-diyare etki gösterdiği rapor edilmiştir [26].

Tablo 2. Gazipaşa İlçe Pazarında Halk Tarafından Kullanılan Bitkiler ve Yöresel Kullanımları

Latince adı	Bitkinin kullanılan kısmı	Tüketim şekli	Yöresel kullanılışı
<i>Salicornia emericii</i> Duval-Jouve	Gövde	Yemek	Guatr hastalığına karşı iyot deposu olarak ve şekeri düşürmede
<i>Suaeda splendens</i> (Pourr.) Gren. & Godr.	Gövde, Yaprak	Turşu, Salata	Guatr hastalığına karşı iyot deposu olarak ve şekeri düşürmede
<i>Allium ampeloprasum</i> L.	Kök, Gövde, Yaprak	Yemek, börek içi	Tansiyonu düşürür, kemikleri güçlendirir, göze iyi gelir
<i>Pistacia palaestina</i> Boiss.	Meyve	Kahve	Meyveleri böbreklerdeki kumu dökmede faydalı, idrar söktürücü, mide ağrılarını dindirici, romatizma ağrısı, yaraları tedavi edici
<i>Rhus coriaria</i> L.	Meyve	Baharat	İshali kesici, iştah açıcı
<i>Bifora radians</i> M. Bieb	Yaprak	Salata, Börek içi	Gaz söktürücü, mideyi rahatlatıcı, sindirim kolaylaştırıcı
<i>Crithmum maritimum</i> L.	Yaprak	Turşu	Guatr hastalığına karşı iyot deposu olarak, şeker düşürücü, C vitamini
<i>Conium maculatum</i> L.	Meyve	Turşu	Kas kasılmasını giderici ve sinir yatıştırıcı olarak, siyatik, nefes darlığı ve boğmacada kullanılır. Ayrıca merhem ve yakı olarak ağrı dindirici ve sakinleştirici özelliklerinden dolayı romatizma ve kanser sancularına karşı kullanılmaktadır
<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	Tohum	Çay	Sakinleştirici ve rahatlatıcı olarak kullanılmaktadır
<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	Kök	Yemek	Karaciğeri korur, kansere, kabızlığa faydalı, sindirimi kolay, vitamin deposudur
<i>Cichorium intybus</i> L.	Yaprak, Gövde	Yemek, Salata	Kolesterol düşürücü, cilt alerjisinde, gut ve romatizma ağrılarında kullanılır
<i>Helichrysum plicatum</i> DC.	Çiçek, Sap	Çay	İdrar söktürücü, basur, romatizma ve eklem ağrılarında kullanılır
<i>Scolymus hispanicus</i> L. subsp. <i>hispanicus</i>	Yaprak, Tohum	Yemek, Salata	Karın ağrısında, idrar söktürücü, ishale kullanılır
<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik	Yaprak, Gövde, Çiçek	Yemek, Çay	Varise faydalı, kalp-damar hastalıklarında kan dolaşımını düzenler, idrar torbası iltihaplarını söker
<i>Nasturtium officinale</i> R. Br.	Yaprak	Yemek, Salata, Çay	K vitamini, kalsiyum deposu, guatr hastalığında, kanı temizler
<i>Raphanus raphanistrum</i> L.	Gövde	Salata	İdrar söktürücü, öksürük, astım, suyu antibiyotik etkisinde, gaz söktürücü
<i>Opuntia ficus-barbarica</i> A. Berger	Meyve	Meyve	Şeker hastalığına, cilde faydalı, kolesterolü düşürür.
<i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke var. <i>vulgaris</i>	Yaprak, Dal, Kök	Yemek, Çay	İdrar yolu rahatsızlıklarında kullanılır
<i>Cornus mas</i> L.	Meyve	Meyve, Marmelat, Şerbet	Kalbe faydalı, idrar söktürücü, diş sağlığını korur, şerbeti mideyi korur, kilo vermeye yardımcı olur

<i>Juniperus drupacea</i> Labill.	Meyve	Pekmez	Öksürüğü keser, ateş düşürücü, idrar yollarını temizler, cilde çok faydalı, kalp-damar yollarını temizler, gut hastalığına, bronşit ve balgamı söker
<i>Cerantonia siliqua</i> L.	Meyve	Çay, Un, Meyve, Pekmez	Kansızlık, pekmezi nefes darlığında, ishale, şekeri düşürür, beyin damarlarını açar
<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	Kök	Şerbet	Ses kısılması, astım, şerbeti ferahlatıcı yaz aylarında, sedef, egzama, karaciğer dostu, eklem ağrılarına iyi gelir
<i>Erodium cicutarium</i> (L.) L'Her subsp. <i>cicutarium</i>	Yaprak, Kök	Yemek, Çay	Kalbi güçlendirir, böbrek ve idrar yolları taşıını temizler, ateş düşürücü.
<i>Hypericum perforatum</i> L. subsp. <i>veronense</i> (Schrank) H.Linb	Yaprak, Gövde	Çay, Yağ	Sinirsel problem, mide ağrısı, yağı masajda ve yara tedavisinde, saça faydalı ve baş ağrısında şakaklara sürülür, solucan dökücü
<i>Lavandula stoechas</i> L. subsp. <i>stoechas</i>	Yaprak, Gövde	Çay	Baş ağrısına (migren), damar tıkanıklığına, idrar yolu enfeksiyonunda kullanılır
<i>Lavandula angustifolia</i> Mill. subsp. <i>angustifolia</i>	Yaprak, Gövde	Çay	Güzel koku verir, karaciğere çok faydalıdır
<i>Mentha pulegium</i> L.	Yaprak	Yeşillik, Baharat	Ayran çorbasında baharat, böcek kovucu, kanı temizler, balgam söktürücü
<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	Yaprak	Baharat, Çay, Yağ	Koku ve lezzet için yemeklere atılır, çayı iştah keser kilo vermek isteyenlere, yağı ağrılara iyi gelir
<i>Salvia tomentosa</i> Miller	Kök	Çay	Çiğer ve böbreklere iyi gelir, krampları giderir
<i>Sideritis libanotica</i> Labill. subsp. <i>linearis</i> (Bentham) Bornm.	Yaprak, Gövde	Çay	Bronşite, astıma, bağırsaklara iyi gelir, hazmı kolaylaştırır
<i>Origanum minutiflorum</i> O. Schwarz&P.H. Davis	Yaprak, Gövde	Çay	Ağrıları keser, sindirime yardımcı, vücudu mikroorganizmalara karşı korur
<i>Thymus revolutus</i> Celak	Yaprak, Gövde	Çay	Mide ağrısı, bronşit, öksürüğe iyi gelir
<i>Laurus nobilis</i> L.	Yaprak	Baharat, Çay, Yağ	Tansiyonu dengeler, yağı romatizma ve kas ağrılarına, gaz giderici, A vitamini, göz sağlığını korur
<i>Punica granatum</i> L.	Meyve	Meyve	Mideyi temizliyor, kolesterol ve şekeri düzenler, kabızlığı önler ve cildi güzelleştirir
<i>Alcea apterocarpa</i> (Fenzl) Boiss.	Çiçek	Çay	Astım, bronşit, balgam söktürücü, idrar söktürücü, vücuttaki iltihabı atar, sütle kaynatılıp içilir, kuru öksürüğü keser
<i>Malva sylvestris</i> L.	Yaprak, Gövde	Yemek, Börek içi	Bağırsakları çalıştırır, C vitamini, öksürük, bronşit, lapası çiban yaralarında kullanılır
<i>Myrtus communis</i> L. subsp. <i>communis</i>	Meyve, Yaprak	Meyve, Çay	Şeker hastalığına, mideye rahatsızlıklarına, kalbe faydalı, çayı yüksek tansiyonu düşürür.
<i>Psidium guajava</i> L.	Meyve	Meyve, Turşu	Erkeklerde prostat kanserine faydalı, ishale karşı kullanılmaktadır
<i>Oleae europaea</i> L. subsp. <i>europaea</i>	Meyve	Turşu, Yağ	Kalp-damar sağlığını korur, yağı kan hücrelerini korur, kanseri önler, kolesterolü dengeler, vitamin deposudur
<i>Papaver rhoeas</i> L.	Yaprak, Gövde	Yemek, Çay	Yanıkları iyileştirir, astım, bronşit, emziren kadınların sütünü artırır
<i>Rumex crispus</i> L.	Yaprak, Gövde, Kök	Yemek, Çay	İshal, apse ve çiban hastalıklarında, basur, kabızlık, Sindirime yardımcı, gaz sancısına, idrar yollarını temizler, cilde faydalıdır.
<i>Rumex scutatus</i> L.	Yaprak	Yemek, Yeşillik	Kabızlığa, böbrekteki kum ve taşı döker, kanı temizler
<i>Portulaca oleracea</i> L.	Yaprak, Gövde	Yemek, salata	Kalp-damar hastalıklarına, karaciğeri korur, tümör hücrelerini önler
<i>Plantago lanceolata</i> L.	Yaprak, Gövde	Çay	Kepeklenmeyi önler, karaciğer hastalıklarına, mesane taşı düşürülmesinde, kurt dökücü
<i>Veronica anagallis-aquatica</i> L.	Yapraklar	Yemek	Romatizmal ağrıların tedavisinde kullanılır
<i>Ranunculus</i> sp.	Yaprak	Yemek	
<i>Crataegus orientalis</i> Pall. Ex M.Bieb.	Meyve	Meyve	Kalp hastalıkları, ritim bozukluğu, mideye faydalıdır
<i>Eriolobus trilobatus</i> (Labill. Ex Poir.) M.Roem	Meyve	Meyve, Turşu, Reçel	Yüksek tansiyonu düşürür, kalp-damar sağlığını korur, böbrek taşı ve kumu tedavisinde kullanılır
<i>Rosa canina</i> L.	Meyve	Çay, Marmelat	İltihaplı hastalıklarda, romatizmal ağrılarda, eklem kireçlenmesi
<i>Urtica dioica</i> L. subsp. <i>dioica</i>	Yaprak, Gövde	Yemek, Salata, Baharat	Ağrılara faydalı, demir deposu, böbrekleri ve karaciğeri temizler, iltihaplı romatizma tedavisinde kullanılır
<i>Eremurus spectabilis</i> M.Bieb	Yaprak, Gövde	Yemek	Basur, regl düzensizlikleri, C vitamini, egzama, saç kıran, ağrılara faydalı

Sueda splendens *Crateagus monogyna* *Psidium guava*

Crithmum maritimum *Eriolobus trilobatus* *Ceratonia siliqua*

Resim 3. Turşu meyve ve reçel olarak kullanılan bazı bitkiler

Halkın en çok ve en kolay tükettiği bitki grubunun başında çay gelmektedir. Ölmez çiçek (*Helichrysum plicatum*), çobançantası (*Capsella bursa-pastoris*), adi nakil (*Silene vulgaris* var. *vulgaris*), keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*), sarı kantaron (*Hypericum perforatum* subsp. *veronense*), karabaş (*Lavandula stoechas* subsp. *stoechas*), lavanta (*Lavandula angustifolia* subsp. *angustifolia*), biberiye (*Rosmarinus officinalis*), şalba (*Salvia tomentosa*), toros çayı (*Sideritis libanotica* subsp. *linearis*), toka kekik (*Origanum minutiflorum*), defne (*Laurus nobilis*) çay olarak kullanılanlardan bazılarıdır ve bulgular Antalya ili ve çevresinde yapılmış benzer çalışmalar ile örtüşmektedir [17, 19,20].

Halk, bitkileri en çok tansiyon ve kalp-damar hastalıkları (13 takson), ürolojik (11 takson) ve solunum yolu enfeksiyonları (11 takson) gibi hastalıklara iyi geldiği için kullanmaktadır. Ürolojik hastalıkların tedavisinde kullanılan bitkiler halk tarafından çoğunlukla yemek olarak, kalp damar hastalıklarının tedavisinde meyve olarak ve solunum yolu enfeksiyonlarında ise çay olarak tüketilmektedir (Tablo 1).

Doğal bitkilerin tıbbi olarak kullanımı oldukça yüksektir. Yöre halkı tüketim ve hastalıklara göre yemek, çay, yağ, ilaç olarak bitkileri kullanmaktadır. Ağrı kesici olarak en çok kullanılan bitkiler: Rezene (*Foeniculum vulgare*), sarı kantaron (*Hypericum perforatum* subsp. *veronense*), biberiye (*Rosmarinus officinalis*), toka kekik (*Origanum minutiflorum*); romatizmal ve eklem hastalıklarında defne (*Laurus nobilis*), kuşburnu (*Rosa canica*), ısırgan (*Urtica dioica* subsp. *dioica*); şeker hastalığı tedavisinde payam (*Amygdalus orientalis*), karadut (*Morus nigra*), nar (*Punica granatum*); kalp-damar hastalıklarında çobançantası (*Capsella bursa-pastoris*), kızılçık (*Cornus mas*), andız (*Juniperus drupaceae*), yarpuz (*Mentha pulegium*); idrar yolu hastalıklarında defne (*Laurus nobilis*), keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*), iğde (*Elaeagnus angustifolia* var. *angustifolia*), eşek turpu (*Raphanus raphanistrum*) kullanılmaktadır.

Yöre halkı tarafından “sıra” veya “baldıran” olarak bilinen ve baharat olarak tüketilen *Conium maculatum* kas kasılmasını giderici ve sinir yatıştırıcı olarak, siyatik, nefes darlığı ve boğmacada gibi rahatsızlıklar için kullanılmaktadır. Bu bitkinin zehirli maddeler içerdiği için oldukça tehlikeli olduğu, yaklaşık 6 gramının insan için öldürücü bulunduğu belirtilmektedir [27]. Bu tür zehirli bileşikler ihtiva eden bitkilerin kullanımı konusunda yöre

halkının bilinçlendirilmesi önem kazanmaktadır.

Bu çalışmamızda doğal zenginlik kaynaklarımız olan bitkilerin bilinmeyen bazı değerleri ortaya konmuştur. Bitkilerin kullanım amaçları ve kullanım şekilleri belirlenerek alternatif tıp olarak bilinen fitoterapi alanında yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] Güner A, Aslan S, Vural M, Babaç MT. (eds). 2012. Türkiye Bitkiler Listesi (Damarlı Bitkiler). Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği. İstanbul. 1290 s.
- [2] Deniz İG, Aykurt C, Genç İ, Aksoy A. 2016. A new species of *Dianthus* (Caryophyllaceae) from Antalya, South Anatolia, Turkey. *PhytoKeys* 63. ss. 1-12.
- [3] Aksoy A. 2002. Kayseri ve Çevresinde Halk Tarafından Kullanılan Bitkilerin Yöresel Adları ve Kullanım Amaçları. Erciyes Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projesi. No: 00-052-4. 242 ss., Kayseri.
- [4] Aksoy A., Albayrak S., Çelik J. 2012. Yahyalı (Kayseri) İlçesinin Etnobotanik Özellikleri. I. Ulusal Yahyalı Sempozyumu. 20-21 Eylül.
- [5] Koçyiğit M. 2005. Yalova İlinde Etnobotanik Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. 176 s.
- [6] Kendir G, Güvenç A. 2010. Etnobotanik ve Türkiye’de Yapılmış Etnobotanik Çalışmalara Genel Bir Bakış. Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi 30 (1), ss. 49-80.
- [7] Eşen B. 2008. Aydınlar Köyü ve çevresinin (Erdemli/Mersin) etnobotanik özellikleri. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Y.Lisans Tezi. 113 s.
- [8] Saday H. 2009. Güzeloluk Köyü ve çevresinin (Erdemli/Mersin) etnobotanik özellikleri. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 123 s.
- [9] Metin A. 2009. Mut ve çevresinde (Mersin) yetişen bitkilerin etnobotanik özellikleri. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 239 s.
- [10] Güneş S. 2010. Karaisalı (Adana) ve köylerinde halkın kullandığı doğal bitkilerin etnobotanik yönden araştırılması. Niğde Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Y. Lisans Tezi. 294 s.
- [11] Demirci S. 2010. Andırın (Kahramanmaraş) ilçesinde etnobotanik bir araştırma. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Y.Lisans Tezi. 251 s.
- [12] Güzelşemme M. 2014. Antakya’da kullanılan tıbbi bitkiler ile yabani gıda bitkileri. Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Y. Lisans Tezi. 243 s.
- [13] Yıldırım Hİ. 2015. Alanya ve Gazipaşa (Antalya)’da Halk Tarafından Kullanılan Bazı Doğal Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Y.Lisans Tezi. 269 s.
- [14] Nacakçı FM. 2015. Kumluca (Antalya)’da etnobotanik bir çalışma. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Y. Lisans Tezi. 152 s.
- [15] Şimşek I, Aytekin F, Yeşilada E, Yıldırım Ş. 2002. Anadolu’da Halk Arasında Bitkilerin Kullanış Amaçları Üzerinde Etnobotanik Bir Çalışma. 14. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Bildiriler, 29-31 Mayıs 2002, Eskişehir, (Eds. K.H.C.Başer ve N.Kırımer). ss. 434-457.
- [16] Elçi B, ve Erik S. 2006. Güdül (Ankara) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri. Hacettepe Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Dergisi, 26 (2), ss. 57-64.

- [17] Duran A. 1998. Akseki (Antalya) ilçesindeki bazı bitkilerin yerel adları ve etnobotanik özellikleri. OT Sistematiik Botanik Dergisi 5(1), ss. 77-92.
- [18] Başaran S. 2003. Elmalı Yöresinde Doğal Olarak Yetişen Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri, Batı Akdeniz Ormancılık Araştırma Müdürlüğü Dergisi, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın No:211, Sayı:5, Antalya.
- [19] Bulut Y. 2006. Manavgat (Antalya) Yöresinin Faydalı Bitkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Y.Lisans Tezi, 107 s.
- [20] Arıcan YE, Yeşil Y, Ecevit Genç G. 2013. A Preliminary Ethnobotanical Survey of Kumluca (Antalya). İstanbul Ecz. Fak. Derg. / J. Fac. Pharm. İstanbul 43(2). ss. 95-102.
- [21] Şenkardeş İ, Tuzlacı E. 2014. Some Ethnobotanical Notes from Gündoğmuş District (Antalya/Turkey). MÜSBED 4(2), ss. 63-75.
- [22] Kasper-Pakosz R, Pietras M, Łuczaj Ł. 2016. Wild and native plants and mushrooms sold in the open-air markets of southeastern Poland. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 12:45 pp. 2-17.
- [23] Doğan Y, Uğulu İ, Durkan N. 2013 Wild Edible Plants Sold in the Local Markets of İzmir, Turkey. Pak. J. Bot., 45(S1): 177-184
- [24] Davis, P.H. (ed.), 1965-1985. "Flora of Turkey and the East Aegean Islands", *Edinburgh: Edinb. Univ. Pres*, Cilt 1-9.
- [25] Baytop T. 1997. Türkiye'de Bitki Adları Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları, 578, Ankara.
- [26] Barbalho S.M., Farinazzi-Machado F.M.V., Goulart R.A., Brunnati A.C.S., Bueno Ottoboni, A.M.M. and Nicolau C.C.T. 2012. *Psidium guajava* (Guava): A Plant of Multipurpose Medicinal Applications. Medicinal & Aromatic Plants 1:4, pp. 1-6.
- [27] Doğanoğlu Ö, Gezer A, Yücedağ C. 2006. Göller Bölgesi-Yenişarbademli Yöresi'nin Önemli Bazı Tıbbi ve Aromatik Bitki Taksonları Üzerine Araştırmalar. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 10(1), ss. 66-73